

ISPAN TILIDAGI FRAZEOLOGIZMLAR VA ULARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI HAQIDA

Sabirova Nilufar Komiljonovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek va ispan tili frazeologik birliklarining o'zaro bir-biriga bog'liqligi va farqi, ularni tarjima qilish shakllari qiyosiy jihatdan o'rganilgan.

Kalit so'zlar: frazeologizm, frazeologik birliklar sinonimiyasi, antonimiyasi, idioma, maqol.

Аннотация: В данной статье проводится сравнительное изучение взаимосвязей и различий между фразеологизмами узбекского и испанского языков, а также форм их перевода.

Ключевые слова: фразеология, синонимия, антонимия фразеологических единиц, идиома, пословица.

Abstract: This article provides a comparative study of the relationships and differences between phraseological units of the Uzbek and Spanish languages, as well as forms of their translation.

Keywords: phraseology, synonymy, antonymy of phraseological units, idiom, proverb.

Bugungi kunga kelib zamonaviy tilshunoslikda frazeologiya alohida o'ringa ega. Bu soha keyingi paytlarda rivojlanib va buning ustida ko'plab ilmiy ishlar olib borilmoqda. Frazeologiya iboralar haqidagi bilimdir. Iboralar, so'z uyushmalari, erkin va turg'un uyushmalar bo'lib frazeologiyada ular tuzilishi va ma'no jihatdan o'rganiladi. Frazeologik birlik nutqqa daxldor bo'lgan birlik bo'lib, birdan ortiq mustaqil leksema ko'rinishidagi birikuvdan tashkil topgan obrazli ma'noviy birlik hisoblanadi.

Turli davr va avlod xalqlarining mifologik, diniy va axloqiy xususiyatlarini o'zida mujassam etgan frazeologizmlar dunyoni obrazli aks ettirish vositalaridan biridir. Frazeologik birliklarni alohida lingvistik hodisa sifatida nazariy tushunish bilan ko'plab olimlar shug'ullangan va shug'ullanmoqda (V.V.Vinogradov (2003), N.N.Kirillova (1986), N.N.Kurchatkina (1981), A.V.Kunin (1964), T.V.9 (T.V.9)) [1].

Ammo shuni ta'kidlash joizki, frazeologik birliklarni o'rganishga bag'ishlangan ko'plab asarlar mavjud bo'lsa-da, bu til birliklarining faoliyat ko'rsatish mexanizmlari atroflicha o'rganilmagan, ularning tarkibiy-semantik xususiyatlari yoritilgan emas. Yuqorida aytilganlarning barchasi birinchi navbatda ispan tiliga tegishli bo'lib, bu tadqiqotning dolzarbligini to'liq belgilaydi. Shunday qilib, tadqiqotimizning maqsadi

ispan tilidagi frazeologik birliklarning tuzilishi va semantikasida o‘ziga xos xususiyatlarni aniqlashdir.

Frazeologiya sohasini o‘rgangan tilshunos olimlardan biri bu A. Mamatov o‘zbek frazeologik birikmalarini shakllanish jihatdan o‘rgangan holda 4 ta tasnifga ajratadi:

1. Shaxs faoliyati va psixikasi bilan bog‘liqligi jihatidan shakllangan frazeologizmlar: ko‘ngli ochiq, hafsalasi pir bo‘lmoq, yerga ursa ko‘kka sapchimoq va hokazo.

2. Kasb-korga bog‘liqligi jihatdan shakllangan frazeologizmlar: bo‘zchining mokisidek.

3. Hayvonlarga xos obrazlar asosida shakllangan frazeologizmlar: oyog‘i kuygan tovuqday, ammaning buzog‘iday, to‘ygan qo‘zi va hokazo.

4. Dinga bog‘liqligi jihatidan shakllangan frazeologizmlar: xudo ko‘tarsin, payg‘ambar hassasi bilan turgan singari.

Empirik material bilan ishlashda biz ispan tilidagi frazeologik birliklar quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga olishi mumkinligini aniqladik:

- Arabizm,
- mahalliylik,
- diniy (azizlarning ismlari),
- mashhur tarixiy shaxslarning ismlari,
- raqam.

Keling, aniq misollarni ko‘rib chiqaylik. O‘ziga xos komponentli frazeologik birliklarning yorqin namunasi - arabcha iboralar. Ushbu til birliklarida siz arab madaniyatining ispan tiliga qanday ta’sir qilganini ko‘rishingiz mumkin. Masalan: **alcalde del mes de enero** (yangi kuch) iborasi, bu yerda alkalde arabcha “shahar meri” so‘zidir; yoki **llevar uno la albarda** (yomon muomalaga chidash) iborasi, bu yerda albarda arabcha “o‘ram egar” degan ma’noni anglatadi [2].

Ispan tilining Lotin Amerikasi navlarida hind komponenti bilan ko‘p sonli frazeologik birliklarni ajratish mumkin. Bunday birliklar asosan hayvonot va o‘simlik dunyosi nomlari, mahsulot va oshxona nomlari, uy-ro‘zg‘or buyumlari, chunki Lotin Amerikasini bosib olgan xalqlar tilida bu hodisa va narsalarning nomlari yo‘q edi. Masalan, **correr como una tutupana** (kiyikdan tezroq yugurish) frazeologik birligida **tutupana** tushunchasi atstek tilidan (naguatl) o‘zlashtirilgan bo‘lib, qushning “cho‘pon” nomini bildiradi; **parir chayotes** (qiyin ishni qilmoq) frazeologizmida **chayotes** tushunchasi chayota daraxtining o‘tkir tikanlar bilan qoplangan mevalarini bildiradi [3].

Ispan frazeologiyasida frazeologik birliklar ko‘pincha avliyolarning ismlarini o‘z ichiga oladi, masalan: [4]

- 1) Santiago y cierra España! Santiago y a ellos!;
- 2) A cada cerdo le llega su San Martín;

3) bien se está San Pedro en Roma las de San Pedro; como San Pedro

4) todos somos hijos de Adán; más malo que Caín; como marrano de San Antón;

Ko‘pincha frazeologik birliklar tarkibiga mashhur tarixiy shaxslarning familiyalari va taxalluslari kiradi, masalan: Diego Peres de Vargas, Xuan de Vargas, Antonio Barselo, Pedro I Sancho, Arana yoki Aranya ismli kapitan. Shunday qilib, g‘oliblar haqida gap ketganda ***ser como la espada de Machuca, que quiebra y no corta*** (Machukaning qilichiga o‘xshab, ezadi, kesmaydi) frazeologik birligi qo‘llaniladi. Machuka - Diego Peres de Vargas tomonidan Jerez de la Frontera jangida “Buyuk Rekonkista” deb nomlangan taxallus. 1231-yil boshida qirol Fernando III ning o‘g‘li Go‘dak Alfonso musulmonlarga qarshi yurish qildi. Jang oldidan avangard qo‘mondoni Alfonso o‘z askarlariga chekinish mumkin emasligini va butun jangning natijasi ularning hujumiga bog‘liq bo‘lishini ta’kidladi. Ispaniya armiyasining oldingi saflarida aka-uka Garsiya Peres de Vargas va Diego Peres de Vargas jang qilishdi, ular dushmanlarga shunday kuch bilan zarba berishdiki, uning qilichi va nayzasi sinib ketdi. Keyin u eman daraxtining shoxini sindirib tashladi va u bilan mavrlarni urishda davom etdi. Uning harakatlaridan hayratda qolgan graf Alvaro Peres shunday dedi: “Demak, Diego, shunday! Smash, sindir! (Machuka, machuka!). Diego Peresning taxallusi - Machuka shu erdan kelib chiqqan [5].

Ispan tiliga xos va alohida diqqatga loyiq hisoblangan sonli komponentli frazeologik birliklar bo‘lib, ular uch guruhga bo‘lingan: birikmalar va birliklar. Frazeologik birliklar frazeologik birliklarning leksik tarkibiga bog‘liq emas va ularning ma’nosi komponentlar ma’nosidan kelib chiqmaydi. Masalan, ***tener la cabeza a las once; poner a uno las peras a cuatro (a ocho)***.

Frazeologik birliklar - tarkibiy qismlarining ma’nosi metaforik tarzda qayta ko‘rib chiqiladigan iboralar. Masalan: ***a dos haces; dar tres cuarto(s) al pregonero-разласить***.

Empirik material bilan ishlash jarayonida biz frazeologik birliklarni strukturaviy nuqtai nazardan quyidagicha tasniflash mumkinligini ham aniqladik.

1) ***ot + ot:*** boca de lobo – bo‘ri tanglayi, carne de gallina – qo‘rquv, aire de taco - yengillik;

2) ***como + ot:*** Como el perejil a los canarios – tuyaga nimcha kiydirgandek, como pez en el agua – suvdagi baliqdek, como gallina en corral ajeno – o‘z likopchasida emasdek;

3) ***fe’l + predlog:*** andar al dacaytoma - baxslashmoq, dárselas de – o‘ziga bino qo‘yish, reírse a bocal lena – kuydirgan kalla, tirarse de cabeza – ishga boshi bilan sho‘ng‘ish, meter en cintura – nazoratga olish, quedarse con un palmo de narices – chuv tushish;

Shunday qilib, tadqiqotimiz davomida biz ispan frazeologik birliklari tuzilishining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqladik. Frazeologik birlikning tarkibiy

qismlaridan biri bo‘lishi mumkinligini aniqladik: arabizm, hindiylik, avliyolarning ismlari, mashhur tarixiy shaxslarning nomlari, raqamlar.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Casares, J. Introducción a la lexicografía moderna. Madrid: CSIC, 1950. 354 p.
2. Prieto, M., Prieto J.M. Asi Habla El Mexicano: Diccionario Basico de Mexicanismos. México, PanoramaEditorial, 1984. 142 p.
3. Sánchez, M. J. La revolución peruana: ideología y práctica política de un gobierno militar, 1968-1975. Universidad de Sevilla, 2002. 84 p.
4. АНОРБОЕВА, С. (2023). ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕРЕВОДЧИКА (НА ПРИМЕРЕ: БАКАЛАВРИАТ И МАГИСТРАТУРА). Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 1(1), 120–127. Retrieved from <https://imfaktor.com/index.php/jopaps/article/view/524>
5. Aborboyeva S. ON THE CONCEPT OF TRANSLATION COMPETENCE AS A MULTISPECTIVE THEORETICAL CONCEPT //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2020. – Т. 8. – №. 8.
6. Solikha, A. (2024). DEVELOPMENT OF TRANSLATION COMPETENCE OF STUDENTS IN SPANISH LANGUAGE COURSES. ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР, 2(3), 9–12. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11178339>
7. ANORBOYEVA, S. (2024). DEVELOPMENT OF TRANSLATION COMPETENCE OF STUDENTS IN SPANISH LANGUAGE COURSES. Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 2(3), 9–12. Retrieved from <https://imfaktor.com/index.php/jopaps/article/view/1263>
8. Анорбоева С. (2024). ПОДГОТОВКА ПЕРЕВОДЧИКОВ С ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА И СОВРЕМЕННАЯ МОДЕЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕРЕВОДЧИКА. Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit, 176-180. <https://doi.org/10.2024/5mckbz69>